

ly, przytaczając miasto Brasilia jako objaw antyhumanistycznego formalizmu w przeciwieństwie do Harlow, w którym wszystkie istotne elementy humanistycznej postawy architekta zostały zachowane. W schematach, którymi posłużyli się referent i inż. M. Twarowski, nie uwypuklił się główny obiekt: człowiek i społeczeństwo. W schemacie inż. Twarowskiego zostały słusznie wydobyte braki ogniw badawczych pośredniczących między różnymi komórkami praktycznej działalności architektonicznej i wyspecjalizowanymi badawczymi komórkami naukowymi różnych dyscyplin. W obydwu wypowiedziach zabrakło próby enumerowania dyscyplin, które byłyby związane z dziedziną architektury.

Mgr inż. J. Minorski polemizował częściowo z tezami poprzednich wypowiedzi, twierdząc, że mimo słusznie zauważonych przez dyskutantów zmian w sytuacji architektury — zasadnicza rola architektury nie uległa zmianie i nie przestała ona być sztuką.

Prof. dr Z. Wzorek wskazał na tendencję naukowców do zawężania zakresu zagadnień branych do zbadania i wysunął koncepcję skoncentrowania badań na jednym wybranym w tym celu, złożonym obiekcie (np. nowo zbudowanym mieście), aby w ten sposób przeciwzyć się w kompleksowym prowadzeniu badań.

Prof. dr W. Minkiewicz zwrócił uwagę, że w architekturze rola estetyczna niezmiennie pozostaje, choć wartości użytkowe ulegają przekształceniom. Architekt dziś musi starać się o to, aby dojść do pełnego uświadomienia sobie, jaka jest jego rola wśród przedstawicieli dyscyplin współpracujących.

Prof. dr Gerard Ciołek

PLAN UJAZDOWA Z 1606 ROKU

W pierwszej części referatu autor zreasumował stan badań nad dziejami rezydencji ujazdowskiej oraz przedstawił przegląd dotąd znanych źródeł. Szczupłość oraz niekompletność przekazów historycznych nie pozwalała m. in. na ustalenie lokalizacji tzw. starego dworu, będącego rezydencją królewską w okresie poprzedzającym budowę zamku ujazdowskiego w 1619 roku.

Nowe światło na dzieje Ujazdowa na przełomie XVI i XVII wieku wnosi przedstawiony przez autora plan Ujazdowa, odkryty w 1957 r. w Wojewódzkim Archiwum w Gdańsku, a przechowywany obecnie w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Plan ten, zatytułowany *Il sito della villa di Jasdovia* i wykonany przez Aleksandra Albertiniego w 1606 r., przedstawia pałac i ogród ujazdowski, zabudowania folwarczne oraz fragmenty zabudowy wsi, zarysy skarpy, zadrzewienia i wody na dolnym tarasie. Plan ten pozwala na bezsporne ustalenie szczegółowej sytuacji drewnianego pałacu królewskiego, którą autor, przedstawiając metodę analizy planu i jego konfrontacji z późniejszymi materiałami, do pomiarów współczesnych włącznie, widzi na północ od zamku z 1619 r. na terenie poszpitalnym, zaję-

tym obecnie przez kolonię domków fińskich. Nadmienić należy iż dotychczasowi historycy Ujazdowa wskazywali obszar dzisiejszego Ogrodu Botanicznego jako sytuację dla owego drewnianego dworu, znanego z relacji Mucantego z 1596 r. oraz z rymowanego opisu Jarzębskiego z 1643 r.

Drugą część referatu poświęcił autor szczegółowej analizie planu. Ma on charakter zdjęcia inwentaryzacyjnego istniejącej zabudowy i stanu zagospodarowania terenu i z tego tytułu zasługuje na szczególną uwagę z racji niezmiernie interesującego zdaniem autora, materiału, jaki sobą przedstawia. Dotyczy to przede wszystkim kształtu, wymiarów i rozplanowania drewnianego pałacu, ukształtowania ogrodu kwatrowego oraz formy zabudowań gospodarczych, zarówno dworskich, jak i włościańskich (wieloboczne stodoły). Ponadto autor nadmienił, iż Alessandro Albertini wzmiankowany jest u Thieme-Beckera w 1591 r. jako florentyński rzeźbiarz w Rzymie. Następnie autor podjął próbę ustalenia czasu budowy pałacu drewnianego, posługując się wyciągiem z rachunków królewskich, dotyczących poważnych prac remontowych w Ujazzdowie w roku 1602—1603, których treść pokrywa się w wielu pozycjach z omawianym planem. Przyjmując przeciętny czasokres trwania budowy drewnianej bez poważniejszych remontów na 20—30 lat, autor wysunął hipotezę, iż mamy tu do czynienia z dworem z czasów Batorego (1578), o ile nie starszym, z czasów Bony (1548). Zarówno rozplanowanie pałacu, składającego się z piętrowego korpusu z galeriami po obu stronach fasady i dwóch skrzydeł apartamentowych w jego przedłużeniu, jak i dyspozycja ogrodu i jego szczegóły wskazują na twórców, niewątpliwie z kręgu licznych architektów i ogrodników włoskich, pracujących ówczesnie na dworze królewskim.

Dyskusję otworzyła wypowiedź prof. dr Stanisława Herbsty, który wyraził pewne wątpliwości co do wzajemnej relacji między planem Albertiniego a opisem Jarzębskiego, zwłaszcza w kwestii ogrodów oraz w sprawie usytuowania części zabudowań gospodarczych pałacu na skarpie w wersji lokalizacyjnej prof. G. Ciołka. Nadmienił również, iż istnieje wzmianka o pobycie poselstwa moskiewskiego w starym dworze ujazdowskim w 1581 r. w drodze do Warszawy.

Prof. dr Bohdan Guerquin podkreślił wagę omawianego planu ze względu na ostateczne wyjaśnienie lokalizacji starego dworu, który był drugim etapem w dziejach rezydencji ujazdowskiej, po drewnianym grodzie z 1262 r. na terenie Ogrodu Botanicznego, a poprzedzającym zamek z 1619 roku. Wyjaśniając wątpliwości prof. Herbsty, stwierdził, iż zarys skarpy mógł ulec zmianie i że folwark mógł pierwotnie znajdować się na innych spadkach terenu. Omawiając rozplanowanie pałacu drewnianego podkreśla bardzo wczesne pojawienie się tego układu, który znany jest z dotychczasowych badań dopiero w drugiej połowie XVII wieku i z tego względu należałoby postulować wnikliwą jego analizę i dalsze badania. Podobne uwagi dotyczą budynku ku-

Ryc. 1. Warszawa — Ujazdów. Plan z 1606 r. wykonany przez Aleksandra Albertini,
Oryg. AGAD.

chennego z wyodrębnionym kominem-kuchnią oraz kształty zagród wiejskich i ich zabudowy. Czasy Batorego wydają się być zbyt wczesne w stosunku do typu rozplanowania pałacu.

Prof. dr Władysław Tomkiewicz poruszył sprawę datowania, twierdząc, że nie może to być dwór Bony, i że najwcześniej pałac ten mógł powstać około 1570, za czasów Anny Jagiellonki, co potwierdzałyby późniejsze relacje podróżników, goszczących w Ujazdowie. Można by również przypuścić wcześniejsze powstanie korpusu głównego, poprzedzającego dobudowę skrzydeł o charakterze apartamentowym. W rachunkach królewskich Albertini do roku 1602 nie figuruje. W zakończeniu prof. Tomkiewicz zwrócił uwagę na pewne analogie zarysu rzutu pałacu ujazdowskiego z pałacem Mirów w Książu Wielkim oraz na ewentualne powiązania z osobą Santi Gucciego.

Prof. dr Feliks Markowski przyłączył się do hipotezy o narastaniu rzutu dworu ujazdowskiego i wskazał również na analogie z Nieświeżem. Uwagę jego zwracają wieloboczne stodoły na planie Albertiniego, w których widzi brakujące na Mazowszu ogniwo typu, znanego na Śląsku i w Krakowskiem oraz na Podlasiu i w Białostockiem.

Mgr Zbigniew Rewski postuluje próbę rekonstrukcji bryły dworu ujazdowskiego, dla czytelniejszego uzmysłowienia typu budowli, jaki on reprezentuje. W sprawie jego datowania stwierdził, że z uwagi na „rzymskość” rzutu dworu związany był on niewątpliwie z osobą Zygmunta III co wyklucza wcześniejszą jego proveniencję, poza ostatnie lata XVI wieku, a nawet na pierwsze lata XVII wieku. Również rozplanowanie ogrodu posiada charakter barokowy, a nie renesansowy.

Następnie między dyskutantami rozpoczęła się wymiana uwag na temat pewnych pojęć i definicji (komin-kuchnia, zamek-dwór-pałac) zainicjowana przez prof. dra Zdzisława Mączynskiego,

w której wzięli udział prof. dr B. Guerquin, doc. dr Adam Miłobędzki i prof. dr F. Markowski. Prof. Guerquin wrócił do problemu powstania dworu, wysuwając przypuszczenie, że skoro istnieją przesłanki co do łączenia typu rzutu dworu z okresem Wazów, należy pamiętać, że Zygmunt III wstąpił na tron w 1587 r. i wtedy mógł w Ujazdowie wznieść ów dwór, który w roku 1602—3 poddany został generalnemu remontowi, ale już wraz z bocznymi apartamentami.

Odpowiadając dyskutantom prof. G. Ciołek zgodził się z wyrażonymi postulatami co do konieczności dalszego przestudiowania poruszanych zagadnień, jednocześnie zwrócił uwagę iż Zygmunt III dopiero w 1595 r. obrał Warszawę na stolicę państwa i że sejmy w Warszawie datują się już od 1569 roku. Przekazy historyczne o drewnianym dworze datują się od 1580 r. (Hersey), a w 1578 r. odbywają się w Ujazdowie słynne gody weselne Zamoyckiego z Batorówną, na których odegrano „Odprawę posłów greckich” Kochanowskiego, a zatem istnieć już musiała rezydencja, zdolna pomieścić dwór królewski i jego gości. Nie widać zatem powodów do przesuwania daty powstania dworu na początek wieku XVII, skoro w 1603 roku przeprowadzane są generalne prace remontowe, jak podbijanie podwalin, przebudowa fundamentów, kominów i kominków, wymiana posadzek itp. Autor polemizuje również z twierdzeniem mgra Z. Rewskiego o barokowym charakterze ogrodu, twierdząc, że plan ten reprezentuje układ typowy dla drugiej połowy XVI w., zbliżony m. in. do Villa Medici w Rzymie, w którym oś główna pałacu nie odpowiada tzw. „medianie” ogrodu, a posiada swe przedłużenie w jednej z bocznych alei, odpowiednio jedynie wyakcentowanej. W baroku taki układ byłby już anachronizmem, a spotykane w XVII wieku rozwiązania tego typu są spóźnionym echem koncepcji renesansowych z kategorii układów samorodnych.